

Tervise
Arengu
Instituut

Vanemlusprogrammi "Imelised aastad" 2020. aasta tulemused

Raport

Tervise Arengu Instituut

**Vanemlusprogrammi
„Imelised aastad“
2020. aasta tulemused**

Aire Trummal

Tallinn 2021

Tervise Arengu Instituudi missioon on olla teaduspõhiste tervislike valikute kujundaja.

Väljaande andmete kasutamisel viidata allikale.

Soovitatav viide käesolevale väljaandele: Trummal A. „Vanemlusprogrammi „Imelised aastad“ 2020. aasta tulemused. Tallinn: Tervise Arengu Instituut; 2021.

Sisukord

Kokkuvõte	4
1. Vanemlusprogramm „Imelised aastad“ Eestis.....	6
1.1. Programmi sisu ja koolituste läbiviimine	6
1.2. Andmete kogumine ja analüüs	8
2. Vanemlusprogrammi tulemused.....	10
2.1. Koolituse läbimine ja tagasiside	10
2.2. Vanemlik kompetentsus.....	13
2.3. Laste käitumise tugevused ja raskused	15

Kokkuvõte

Vanemlusprogrammi „Imelised aastad“ eesmärkideks on lapsevanemate oskuste suurendamine, lapse ja vanema vaheliste suhete parandamine, lapse eneseregulatsiooni ja sotsiaalsete oskuste arendamine ning käitumisprobleemide ennetamine või vähendamine. Grupitöö metoodikaid kasutav 16-nädalane põhiprogramm on suunatud 2–8-aastaste laste vanematele ning vajadusel lisaks rakendatav jätkuprogramm 3–12-aastaste laste vanematele.

„Imelised aastad“ programmi on Eestis rakendatud kuus aastat ja koolituse on läbinud 3433 lapsevanemat. Koolitusi on korraldanud 65 kohalikku omavalitsust ning 3 laste vaimse tervise keskust. Programmi koordineerib Tervise Arengu Instituut. [2020. aasta jooksul toimus 114 põhiprogrammi koolitusgruppi 55 kohalikus omavalitsuses ja 3 laste vaimse tervise keskuses. Koolituse läbis 1184 lapsevanemat.](#) Lisaks viidi läbi 4 jätkuprogrammi koolitust.

2020. aasta oli ülemaailmselt erakordne seoses COVID-19 pandeemiaga, mis muutis tavapärase elukorraldust. [Seoses eriolukorra kehtestamisega kevadel ning piirangutega sügisel teostasid 78% koolitusgruppides \(89 gruppi\) osalist e-õpet, sh ligi kolmandik gruppidest läbis e-õppe vormis üle poole koolituse mahust. 8 gruppi jäid kevadel eriolukorras pausile ning jätkasid alles poole aasta pärast sügisel. Nii osaline e-õpe kui ka nii pikk katkestus oli vanemlusprogrammi koolituste puhul esmakordne.](#)

Koolituste eelseks ja järgseks andmekogumiseks kasutati kahte rahvusvahelist küsimustikku – vanemliku kompetentsuse küsimustik PSOC ning lapse tugevuste ja raskuste küsimustik SDQ. Lisaks hindasid lapsevanemad koolituste tulemuslikkust tagasisideankeedi põhjal. Kevadel lisandus tavapärasele tagasisidele põhjalikum uuring e-õppe toimimise kohta (lapsevanemate, grupijuhtide ja korraldavate organisatsioonide vaatest) ning see analüüs on avaldatud eraldi raportina.¹

2020. aasta peamised tulemused on järgmised:

- ✓ Koolitustel osalenutest 71% olid naised ja 29% mehed. Enam kui pooltel juhtudel saabusid kaks lapsevanemat koolitusele koos. Vanematel oli keskmiselt 1,5 2-8-aastast last ja 2,1 alaealist last. Koolitusel osalenute taustanäitajad on viimasel kolmel aastal püsivad sarnased.
- ✓ [Neljakuulise koolituse lõpetas 75% sellega alustanud lapsevanematest.](#) Tagasisideankeedis antud hinnangud koolituse tulemuslikkusele ja grupijuhtide tööle on jätkuvalt heal tasemel ning koolituse meetodeid peetakse sobivaks.
- ✓ PSOC küsimustiku põhjal arvatud vanemliku kompetentsuse skoor oli koolituse lõpuks kasvanud 7,8 punkti (60,9 punktilt 68,7 punktile). [Kui enne koolitust kuulusid madalama vanemliku kompetentsuse tasemega gruppi pooled lapsevanematest \(49%\), siis peale koolitust viiendik \(19%\).](#)
- ✓ Kompetentsuse skoor koosneb kahest alaskoorist – rahulolu ja enesetõhusus. Naistel oli enne koolitust meestega võrreldes madalam rahulolu tase lapsevanema rollis, kuid see näitaja kasvas rohkem kui meestel. Seega olid koolituse lõpuks rahulolu ja enesetõhususe näitajad soo lõikes sarnasel tasemel.
- ✓ SDQ küsimustiku alusel vähenesid koolituse lõpuks laste käitumise, tähelepanu-keskendumise, emotsioonide ja teistega suhtlemisega seotud raskused ning suurenes prosotsiaalsus ehk abivalmidus ja hoolimine. Kõige rohkem kahanesid käitumise ja tähelepanu-keskendumisega seotud raskused, mida koolituse eelselt esines ka kõige rohkem. Raskuste koondskoor (mis liidab kokku nelja alavaldkonna raskused) kahanes 3,1 punkti (13,7 punktilt 10,6 punktini). [Enne koolitust kuulus 37% vanemate poolt hinnatud lastest suuremas riskis olevasse gruppi. Peale koolitust oli see osakaal 19%.](#)

¹ Uuringu raport: <https://tai.ee/et/valjaanded/vanemlusprogrammi-imelised-aastad-e-oppe-kogemused-2020-aasta-kevadel>

- ✓ Poistel oli koolituse eelselt rohkem raskusi ja madalam prosotsiaalsus kui tüdrukutel. Toimunud muutused olid soo lõikes sarnasel tasemel.
- ✓ Kõik koolituse lõpuks toimunud näitajate paranemised on statistiliselt olulised. Samas on märgata COVID-19 pandeemia olukorras muutunud tingimuste ja e-õppele ülemineku mõju:
 - 2020. aastal toimunud muutused olid väiksemad kui kahel varasemal aastal. Võrreldes 2018. ja 2019. aastaga oli koolituse läbinute osakaal madalam ning muutused lapsevanemate kompetentsuse tasemes ja laste käitumises väiksemad.
 - Tulemuslikkus oli kõige madalam nendes 8 koolitusgrupis, kes jäid kevadise eriolukorra ajal pausile ning jätkasid alles sügisel. See puudutas nii koolituse lõpetamist kui ka muutusi lapsevanemate kompetentsuse ja laste käitumise näitajates.
 - Võrreldes vaid kontaktõpet teinud gruppidega olid osalist e-õpet kasutanud gruppides muutused mõnevõrra väiksemad. E-õpet teinud gruppides oli madalam koolituse lõpetanute osakaal ning väiksemad lapsevanemate ja laste küsimustikega seotud muutused.
- ✓ Lapsevanematelt kogutud hinnangute alusel oli e-õpe osalejatele mugav ja hoidis aega kokku, kuid paljude jaoks oli keskenduda keerulisem ja koolituse efektiivsus madalam kui kontaktõppes. Ka tehnilisi väljakutseid esines omajagu. Osalist e-õpet pidasid sobivaks lahenduseks 52% lapsevanematest ja 15% ei sobinud see formaat üldse (ülejäänutele sobis see osaliselt).
- ✓ Esmakordne osalise e-õppe kogemus 2020. aasta kevadel oli korraldavate organisatsioonide ja grupijuhtide jaoks kokkuvõttes positiivne kogemus, mis tekitas hea valmisoleku sellega jätkamiseks ka sügisel. Erinevad osapooled pidasid väga väärtuslikuks seda, et pandeemia tingimustes koolitus jätkuda sai. See pakkus vanematele toetust olukorras, kus kasvas pereeluga seotud koormus ning üldine stressi ja ärevuse tase.

1. Vanemlusprogramm „Imelised aastad“ Eestis

1.1. Programmi sisu ja koolituste läbiviimine

Programmi sisu ja eesmärgid

„Imelised aastad“ (IA) on mitmete alaprogrammidega koolitussüsteem, mis on välja töötatud erinevas vanuses laste vanematele, õpetajatele ja lastele ning võtab arvesse laste arenguetape ja arengu toetamiseks vajalikke oskusi. Süsteemi väljatöötajaks ja arendajaks on kliiniline psühholoog Dr. Carolyn Webster Stratton ning seda levitab Ameerika organisatsioon *The Incredible Years* (<http://incredibleyears.com>).

Sotsiaalministeeriumi ja Tervise Arengu Instituudi (TAI) koostöös on „Imelised aastad“ programmide seeriast Eestisse toodud 2–8-aastaste laste vanematele mõeldud põhiprogramm (*Preschool Basic*) ning 3–12-aastaste laste vanematele suunatud jätkuprogramm (*Advanced*). Vanemlusprogrammi eesmärkideks on vanemlike oskuste suurendamine, lapse ja vanema suhete parandamine, laste eneseregulatsiooni ja sotsiaalsete oskuste arendamine ning laste käitumisprobleemide ennetamine või vähendamine. Pikaajalisteks eesmärkideks on vähendada laste ja noorte käitumisprobleemidest tulenevat akadeemilist edasijõudmatust, vägivaldsust, õigusrikkumisi ning sõltuvusainete tarvitamist.

„Imelised aastad“ lapsevanemate põhiprogrammi rakendatakse paljudes riikides üle maailma, k.a. Euroopa riikides. Selle positiivset mõju vanemate oskuste ja vaimse tervise parandamisel, laste käitumisega seotud raskuste vähendamisel ja arengutee kujundamisel on tõendatud mitmekümne aasta jooksul erinevates riikides korraldatud teadusuuringutega.

Põhiprogrammi koolitustsükkel kestab u 4 kuud (16 sessiooni). Koolituse raames toimub kord nädalas grupi kohtumine kuni 14 lapsevanema osavõtul. Eelistatud on, et koolitusele tulevad lapse mõlemad vanemad koos. Iga grupiga tegeleb korraga kaks väljaõppe läbinud grupijuhti. Grupi kohtumise ajaks pakutakse lapsehoiu teenust ja toitlustust. Koolituse käigus käsitletakse teemasid nagu mängimine, kiitus ja premeerimine, reeglid ja piiride seadmine, neutraalseks jäämise ja aja maha võtmise tehnikad, probleemide lahendamine. Vanemlike oskusi omandatakse läbi situatsioonide arutelu, rollimängude, näitlike videote analüüsi, materjalide lugemise ning meetodite praktiseerimise kodus.

Jätkuprogramm on mõeldud lapsevanematele, kellel on põhiprogrammis omandatu alusel olnud raske laste kasvatuses püsivaid muutusi saavutada ning kelle pereelus esineb rohkem stressi, viha või konflikte. Jätkuprogramm kestab u kaks kuud (8–10 sessiooni) ning tegeleb eelkõige suhtlemisoskuste arendamise, probleemide lahendamise oskuste õppimise ja agressiivse käitumise piiramisega. Kasutusel on põhiprogrammiga sarnased metoodilised võtted.

Koolituste läbiviimine

Vanemlusprogrammi koolitusi korraldatakse tihedas koostöös kohalike omavalitsutega (KOV), kelle roll on aja jooksul suurenenud. Tegevuse rahastamine on jagatud riigieelarve ja kohalike omavalitsuste eelarve vahel. KOV-ide poolt korraldatakse koolituseks ruumid, lapsehoid ja toitlustamine, valitakse välja sobivad grupijuhid ning leitakse koolitust vajavad lapsevanemad. TAI kanda on grupijuhtide väljaõpe ning regulaarsed supervisioonid ja kovisioonid, KOV-idele osalemise konkursside teostamine, materjalide tellimine ja jagamine, suhtlus programmi arendajaga ning tulemuste hindamine. Koolitused toimuvad periooditi – kevadel alustavad grupid ja sügisel alustavad grupid. Lisaks KOV-ide korraldamisel

toimuvatele gruppidele viiakse IA koolitusi läbi laste vaimse tervise keskustes (LVTK) Tallinnas, Pärnus ja Tartus.

Aastate jooksul on põhiprogrammi väljaõppe läbinud 99 grupijuhti. Nendest 22 on läbinud ka jätkuprogrammi väljaõppe. [Koolitusi on korraldanud 82% omavalitustest ehk 65 KOV-i 79-st](#). Valdav enamus neist on koolitusi teinud mitu aastat, sh 30 vähemalt kolm aastat. Tabelis 1 on esitatud osalenud KOV-ide ja toimunud koolitusgruppide arv igal aastal ning joonisel 1 on sama info toodud kumulatiivsena. [Kuue aasta jooksul on toimunud kokku 322 põhiprogrammi koolitust, mille on läbinud 3433 lapsevanemat, sh 264 LVTK-des](#). Kolmest kaasatud LVTK-st kaks on koolitusi teinud neli aastat ja üks ühe aasta jooksul.

Lisaks põhiprogrammile on aset leidnud kokku 21 jätkuprogrammi koolitust, sh neli 2020. aastal. Jätkukoolituse on läbinud 232 lapsevanemat, sh 45 2020. aastal. Jätkuprogrammi võimalust kasutatakse täna veel vähe.

2020. aasta oli ülemaailmselt eriline koroonapandeemiast tingitud piirangute ja muutunud elukorralduse tõttu. Nii ka IA koolituste läbiviimise osas. 2020. aasta märtsi keskpaigast mai keskpaigani kehtis Eestis eriolukord ning mõnenädalase pausi järel läks enamus käimasolevaid koolitusgrupe (43 gruppi 56-st) üle e-õppele. Neli gruppi oli pausil kuni eriolukorra lõpuni ja jätkas mais kontaktõppes. Ülejäänud 9 katkestasid kevadel koolituse, et jätkata sügisel; nendest 1 jäigi pooleli.

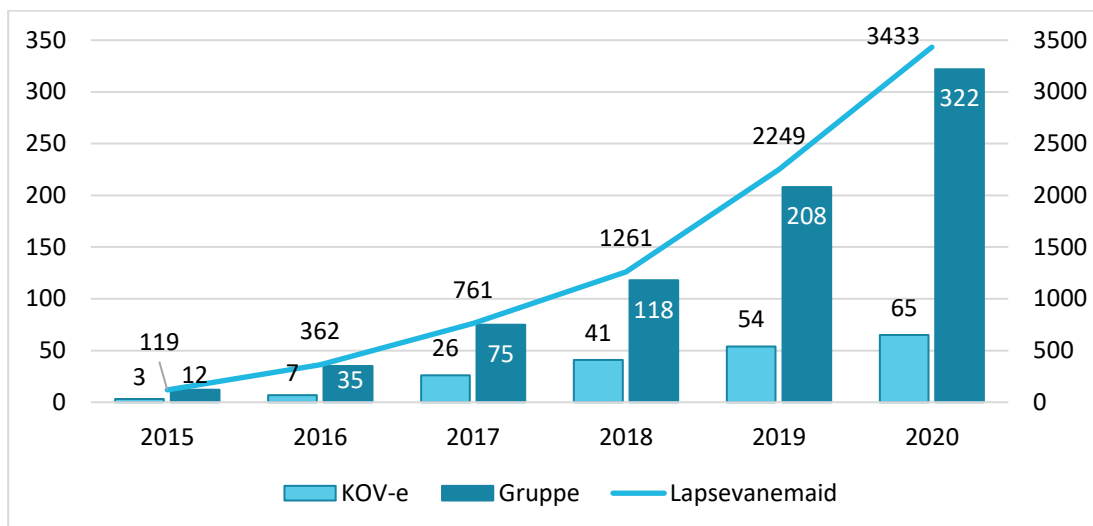
Uuesti tuli e-õppele üle minema hakata oktoobris-novembris, kui käivitunud olid sügisperioodi grupid ja 67-st grupist 46 kasutas osalist e-õpet. (Sügis-talvel 2020 enamuse ajast kontaktõpe keelatud ei olnud, pikemalt kehtisid piirangud grupi suurusele.) [Kokku oli 2020. aasta 114 grupist osalisel e-õppel 78%](#). Tabelis 2 on näidatud, kui palju e-õppe sessioone erinevad grupid tegid. Põhiprogrammi koolitusel on kokku 16 iganädalast sessiooni. Jätkuprogrammi neljast grupist kasutas osalist e-õpet üks grupp.

Tabeli 1. Koolitust teinud KOV-ide, põhiprogrammi koolitusgruppide ja koolitatud lapsevanemate arv aastate lõikes

Aasta	KOV-id	Grupid	Lapsevanemad
2015	3	12	119
2016	5	23	243
2017	25	40	399
2018	31	43	500
2019	49	90	988
2020	55	114	1184

Tabel 2. E-õppe sessioonide hulk põhiprogrammi koolitusgruppides 2020. aastal

E-sessioonide arv (16-st)	Grupid	
	n	%
0 sessiooni	25	21,9
1-4 sessiooni	21	18,4
5-8 sessiooni	34	29,8
9-14 sessiooni	34	29,8
KOKKU	114	100,0

Joonis 1. Koolitusi teinud KOV-ide, põhiprogrammi koolitusgruppide ja koolituse läbinud lapsevanemate kumulatiivne arv aastate lõikes

1.2. Andmete kogumine ja analüüs

Küsimustikud ja vastajate arv

Koolituse eelse ja järgse küsitluse läbiviimiseks kasutatakse kahte rahvusvahelist küsimustikku ning koolituse tagasisideküsimustikku. Lapsevanemad täidavad küsimustikud iseseisvalt enne koolituse algust (kas esimese sessiooni alguses või eelintervjuude käigus) ning viimase grupikohtumise kõige lõpus. Eel- ja järelküsitluse vahe on umbes 4 kuud. Koroonapandeemia tingimustes täideti ankeedid e-õppe korral elektroonselt ning paber kandjal siis, kui esimene ja/või viimane sessioon toimus kontaktõppe vormis. Kasutatavad küsimustikud on järgnevad:

- ✓ **Tajutud vanemliku kompetentsuse küsimustik PSOC (Parenting Sense Of Competence)**.² Küsimustiku abil hindab lapsevanem enda rahulolu ja tõhusust vanemliku rolli täitmisel. Küsimustik sisaldab 16 väidet, millele lapsevanem vastab 6-pallisel nõustumise skaalal. Eraldi küsimustik on naistele ja meestele, mis erinevad sellepolest, et viie väite puhul on sõnastuses kasutatud vastavalt kas sõna „ema“ või „isa“. Väidete sisu on sama. Vastuste põhjal arvutatakse kolm skoori: rahulolu, enesetõhusus ja vanemlik kompetentsus kokku.
- ✓ **Tugevuste ja raskuste küsimustik SDQ (Strengths and Difficulties Questionnaire)**³ koosneb 25-st lapse käitumise kohta käivast väitest. Vanem vastab väidetele kolmesel skaalal – kas see väide on tema lapse kohta kindlasti õige, osaliselt õige või vale. Vastuste põhjal arvutatakse kuus skoori: käitumise, tähelepanu-keskendumise, emotsioonide ja teiste lastega suhtlemise raskused, prosotsiaalsus ning raskuste koondskoor.
- ✓ **Tagasisideankeet.** Koolituse lõpus kasutatav tagasisideankeet sisaldab hinnanguid koolituse tulemuslikkusele, erinevate meetodite ja teemade keerukusele ning kasulikkusele ja rahulolule grupijuhtide tööga. Tagasisideankeedis kasutatakse 7-pallist skaalat, kus 1 tähistab kõige madalamat ning 7 kõige kõrgemat hinnangut. Ankeet lähtub vanemlusprogrammi arendaja poolt väljatöötatud küsimustikust. Kevadise eriolukorra tingimustes e-õpet teinud gruppide puhul lisati tagasisideankeeti ka küsimused e-sessioonide toimimise kohta.

² Johnston, C., Mash, E. J. (1989). A measure of parenting satisfaction and efficacy. *Journal of Clinical Child Psychology*, 18, 167–175.

³ Goodman, R. (2001). Psychometric properties of the Strengths and Difficulties Questionnaire. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 40, 1337–1345.

2020. aasta kevadel eriolukorra tingimustes lõpetanud ja elektroonselt koolituse järgse küsimustiku täitnud lapsevanemad vastasid vaid PSOC ja tagasisideküsimustikule. Kuna SDQ elektroonne täitmine on tasuline ja sellega kaasneb litsentsi taotlemine, siis seda ootamatult saabunud ja loodetult ühekordses olukorras ei tehtud. Küll aga lisati SDQ elektroonsesse küsitlusse alates sügisest. Seega on SDQ küsimustikule vastanute hulk kevadistes gruppides kaks korda väiksem kui PSOC küsimustikule vastanute hulk.

Analüüsis on arvestatud nende vastajate andmetega, kelle kohta on olemas nii eel- kui järelküsitluse ankeet (et võrrelda ühtesid ja samu inimesi). SDQ küsimustik on mõlemal korral korrektselt täidetud 818 lapse kohta (sh 224 kevade ja 594 sügise gruppides) ning PSOC küsimustik on mõlemal küsitluskorral olemas 1077 põhiprogrammi läbinud lapsevanema kohta (sh 457 kevade ja 620 sügise gruppides). Tagasisideankeedi tulemuste analüüs on esitatud 1159 osaleja andmete põhjal.

2020. aasta kevadperioodi gruppide järgselt küsiti esmakordse e-õppe kogemuse kohta tagasisidet ka KOV-ide ja LVTK-de kontaktisikutelt ning grupijuhtidelt. KOV-ide ja LVTK-de ankeedile vastas 25 isikut ning grupijuhtide ankeedile 47 isikut. Lisaks teostati 17 grupijuhiga ka kvalitatiivintervjuud. Kevadise e-õppe kogemuse kohta on koostatud eraldi raport ning siin on kajastatud lühidalt mõningaid näitajaid.

Andmete analüüs

Elektroonsed ankeedid täideti LimeSurvey küsitluskeskkonnas ning paberkandjal täidetud ankeetide andmed sisestati MS Excel formaadis. Andmed kontrolliti ning moodustati kõigi andmete põhjal andmebaas koos vajalike lisatunnustega. PSOC küsimustiku puhul pöörati rahulolu puudutavate väidete vastuste skaala ümber, kuna rahulolu skaala väited on negatiivse sõnastusega ja enesetõhususe skaala väited positiivse sõnastusega (aga vastuste suurem väärtus peab väljendama suuremat vanemlikku kompetentsust). Ka SDQ küsimustikus ei ole kõik väited oma sisult ühesuunalised (enamus on negatiivse ja osad positiivse sõnastusega), mistõttu mitmete väidete vastuste väärtused pöörati ümber. SDQ ja PSOC küsimustike puhul arvutati välja skoorid.

Andmeid on analüüsitud statistilise andmetöötluse paketi Stata 13.1 abil. Tulemuste kirjeldamisel on kasutatud keskmisi näitajaid ning sagedusjaotusi. Erinevuste hindamiseks küsitluskordade või gruppide vahel on kasutatud Wilcoxon'i ja Mann-Whitney U testi ning hii-ruut testi. Erinevused loeti oluliseks, kui olulisuse nivoo $p \leq 0,05$.

2018. aasta oli esimene täisaasta peale vanemlusprogrammi 2,5 aastast piloteerimise perioodi, mis lõppes 2017. aasta kevadel. Sellest lähtuvalt on 2020. aasta peamisi tulemusi võrreldud 2018. ja 2019. aasta tulemustega.

Kuna jätkuprogrammi koolitusi on teostatud vähe (4 gruppi), on esitatud vaid põhiprogrammi koolituste tulemused.

2. Vanemlusprogrammi tulemused

2.1. Koolituse läbimine ja tagasiside

Koolituse läbinud lapsevanemad

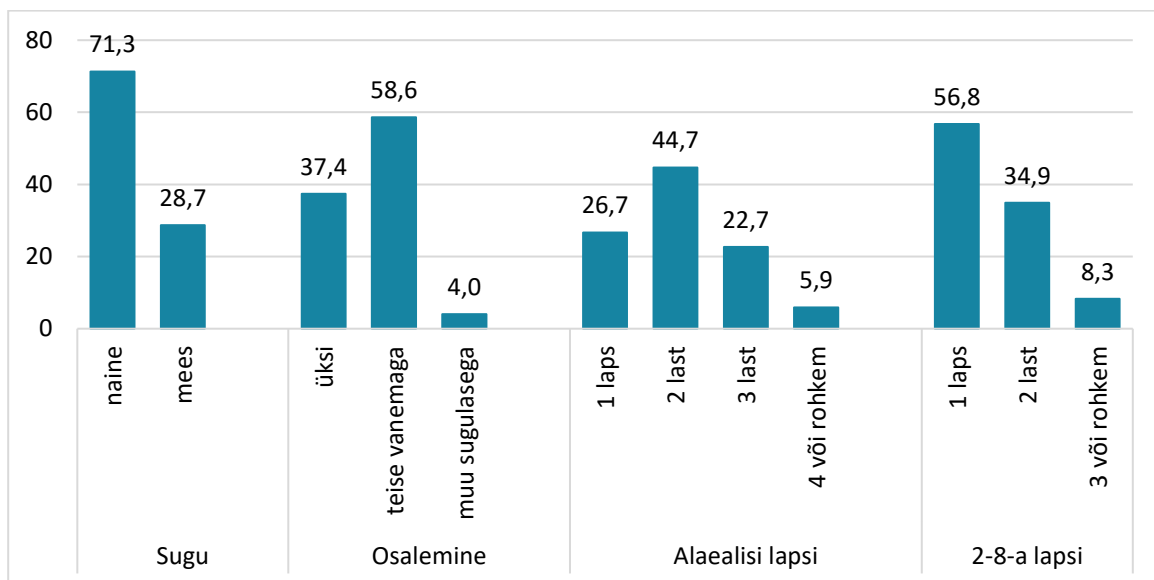
2020. aastal viidi läbi 114 põhiprogrammi koolitusgruppi 55 KOV-is ja 3 laste vaimse tervise keskustes. Koolitusega alustas 1585 lapsevanemat ning 4-kuulise protsessi lõpetas 1184 lapsevanemat ehk 75%. 25% alustanutest katkestas või ei käinud lõpetamiseks piisavalt palju kohal. 2019. aastal oli lõpetanuid 83% ja 2018. aastal 81% ehk suurem osakaal kui 2020. aastal.

Seda tulemust on mõjutanud COVID-19 pandeemiaga seotud olukord. Lõpetanute osakaal on kõige madalam (58%) nendes 8 grupis, kes jäid 2020. aasta kevade eriolukorra tingimustes pausile ning jätkasid koolitusega alles sügisel. Nendest 4 gruppi kasutas sügisel ka osalist e-õpet. Ülejäänute puhul on tulemus seotud e-õppe hulgaga. Gruppides, kus toimus vaid kontaktõpe, on koolituse lõpetanute osakaal 80% ning osalise e-õppega gruppides u kolmveerand (vt tabel 3).

Tabel 3. Koolitusgruppide, osalenud lapsevanemate ning koolituse lõpetanute hulk gruppide toimumise aja ja e-sessioonide hulga lõikes

Gruppide toimumine ja e-õppe hulk	Koolitusel osalenute arv	Nendest lõpetas koolituse, %
Koolituse toimumine. Kõik grupid (n=114).		
Kevade grupid, läksid eriolukorras pausile ja jätkasid sügisel	120	57,5
Kevade grupid, ei olnud pausil	662	76,1
Sügisel grupid, ei olnud pausil	803	76,1
E-sessioonide hulk. Grupid, kes ei olnud vahepeal pausil (n=106).		
Vaid kontaktõpe (0 e-sessiooni)	289	79,9
1–4 e-sessiooni	243	73,3
5–8 e-sessiooni	458	76,9
9–14 e-sessiooni	475	74,5

Ligi kolmveerand koolituse läbinutest olid naised ja veidi üle veerandi mehed. Enam kui pooled lapsevanemad saabusid koolitusele koos teise vanemaga ning ülejäänud enamasti üksi. Veidi enam kui pooltel lapsevanematel oli üks 2–8-aastane laps, enam kui kolmandikul kaks ning ligi kümnendikul vähemalt 3 koolituse sihtrühma kuuluvat last (keskmiselt 1,5). Kuna vanemlike oskuste ja lapsevanema käitumise muutus mõjutab ka teisi lapsi peres, küsiti lisaks alaealiste laste arvu kokku. Kõige suurem oli kahe alaealise lapsega vanemate osakaal (keskmiselt oli vanematel 2,1 last) (vt joonis 2). Koolitusel osalenud lapsevanemate taustnäitajad on kolmel viimasel aastal (2018–2020) sarnased.

Joonis 2. Koolituse lõpetanud lapsevanemad soo, laste arvu ja koolitusele saabumise viisi lõikes (%)

Tagasiside koolitusele ja osalisele e-õppele

Tabelis 4 on esitatud lapsevanemate poolt koolitusele antud keskmised hinnangud viimase kolme aasta jooksul (7-pallisel skaalal, tagasisideankeedi alusel). [Hinnangud koolituse tulemuslikkusele püsivad heal tasemel ja koolituse meetodeid peetakse sobivaks.](#) Võrreldes eelnenud kahe aastaga oli 2020. aastal madalam vanemate hinnang sellele, kui palju koolitusel õpitud meetodid aitasid lahendada lapsel esinevaid käitumisprobleeme. Seejuures 32% märkis vastuseks 6–7 palli, 64% 4–5 palli ning 4% sellest madalama hinnangu. Teiste väidete või küsimuste puhul valis 64–79% vastajatest vastuseks maksimaalsed 6–7 palli ning programmi teistele soovitamise puhul suisa 94%.

Tabel 4: Lapsevanemate hinnangud koolituse tulemuslikkusele aastate lõikes, keskmine

Väide või küsimus	7-pallise skaala otsad	2020. a	2019. a	2018. a
Viis, kuidas selle programmi abil läheneti minu lapse käitumise muutmisele...	ei ole üldse sobiv, on väga sobiv	6,2	6,4	6,4
Oma lapse edusamme jälgides tunnen ma täna, et...	ei ole üldse rahul, olen väga rahul	6,0	6,1	6,2
Minu lapse käitumisprobleemid, mida ma püüdsin antud programmi meetodeid kasutades lahendada...	halvenesid tunduvalt, paranesid tunduvalt	5,0	5,9	5,8
Minu suhted oma lapse või lastega...	halvenesid tunduvalt, paranesid tunduvalt	6,0	6,1	6,1
Minu oskused iseenda emotsioonidega toimetulekuks ja mõtete suunamiseks...	halvenesid tunduvalt, paranesid tunduvalt	5,8	5,9	6,0
Kui kindel Te täna olete, et saate programmis õpitu abil ise oma lapsel ilmnevate käitumisprobleemidega hakkama?	ei ole üldse kindel, olen väga kindel	5,8	6,0	6,0
Kas Te soovitaksite selles programmis osalemist oma sõpradele või sugulastele?	kindlasti ei soovitaks, kindlasti soovitaks	6,7	6,8	6,8

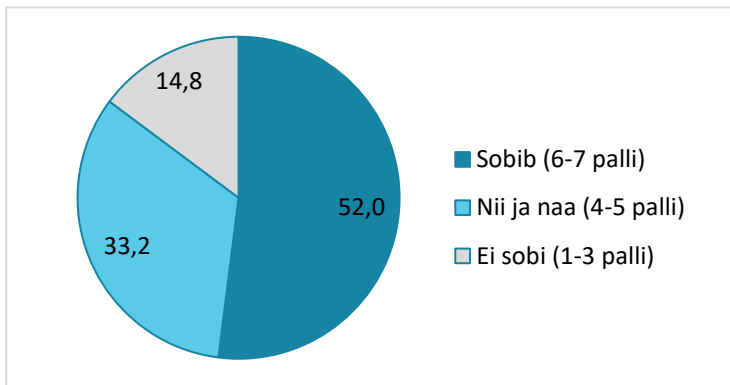
Sarnaselt eelmiste aastatega [väertustavad osalejad kõrgelt grupijuhtide tööd.](#)

Keskmine hinnang teemade valdamisele, motiveerimise oskustele, süvenemisele ning kättesaadavusele lapsevanemate jaoks oli vahemikus 6,7–6,8 palli.

2020. aasta kevade gruppide järgselt oli vanemate tagasisideküsimustikus lisaks küsimused seotuna eriolukorra ja e-õppele üleminekuga. E-õppe teemal küsitleti ka grupijuhte ja kohalike omavalitsuste kontaktisikuid. Selle andmekogumise põhjal koostati eraldi raport „Vanemlusprogrammi „Imelised aastad“ e-õppe kogemused 2020. aasta kevadel“ (mis on avaldatud TAI kodulehel).

Vanematelt uuriti kevadel muuhulgas e-õppes osalemist takistavate ja soodustavate tegurite kohta ning paluti anda koondhinnang osalise e-õppe sobivusele (n=439). Seda küsiti ka sügisel alustanud gruppides osalenud lapsevanematelt, kui nad täitsid koolituse lõppedes elektroonse ankeedi (n=304). Kui ankeet täideti paber kandjal, siis antud küsimust lisatud ei olnud.

Kevadel ja sügisel e-õpet kogunud lapsevanemate hinnangud taolise koolitusviisi sobivusele olid sarnased. 7-pallisel skaalal antud hinnangute keskmised on vastavalt 5,4 ja 5,2. Kokku **pidasid umbes pooled lapsevanemad osalist e-õpet igati sobivaks lahenduseks** ning 15% jaoks ei sobinud see üldse (vt joonis 3).

Joonis 3. Lapsevanemate hinnang osalise e-õppe sobivusele (%)

E-õpet takistavad ja soodustavad tegurid on lahtiste vastuste põhjal kahel küsitluskorral sarnased. Takistavate teguritena, mis e-õppes osalemise lapsevanemate jaoks raskemaks tegid, mainiti kõige enam järgmist:

- ✓ **E-sessioonide ajal on raskem keskenduda ja jälgida.** Oluliseks teguriks olid siinjuures pandeemiaga seotud piirangute tingimustes samal ajal kodus viibinud lapsed, kes vajasisid ka koolituse ajal vanemate tähelepanu. (Kontaktkoolituste puhul pakutakse samal ajal ka lapsehoiu võimalust.) Lisaks oli arvutiekraanilt keerulisem teisi inimesi jälgida, nendega suhelda ning koolituse teemadega täie tähelepanuga kaasas püsida. **Puudust tunti ka inimlikust kontaktist**, sünergiast grupikaaslastega ja sisukamast arutelust näost-näkku kohtumistel. Seetõttu pidasid paljud lapsevanemad e-koolituse vormi vähem efektiivseks.
- ✓ **E-õppes osalemise teeb keerulisemaks tehniliste takistuste esinemine.** Osadel lapsevanematel tekkis probleeme internetiühenduse võimsuse või kvaliteediga (hakib, udune, katkeb). Kõigil ei olnud ka arvutiga seotud vajalikke vahendeid (nt puudus arvuti või kaamera või ei töötanud mikrofon). Ka ekraanile näidatud koolituse videote kvaliteet võis kannatada.

E-õppe juures peeti kõige sobivamaks järgmisi aspekte:

- ✓ **Tekkis oluline aja kokkuvõide**, kuna koolitusele ei pidanud kohale sõitma ega lapsi valmis seadma. E-õpe pakkus paindlikke võimalusi ja enda kodustes tingimustes koolitusel **osaleda oli mugav**.
- ✓ **Suureks väärtuseks peeti seda, et pandeemia tingimustes koolitus üldse jätkuda sai.** Lisaks vanemlusprogrammi eesmärkide täitmisele pakkus koolituse jätkumine peredele toetust olukorras, mis tekitas paljudele suuri muutusi tavapärasel elukorralduses. Sellega seoses kasvas pereeluga seotud koormus ja stressi tase.

Kevadel grupijuhtidelt kogutud tagasiside põhjal tekkis e-õppe korral mõningaid muudatusi koolitusmeetodite kasutamises. Eelkõige osutus keeruliseks rollimängude läbiviimine ekraani vahendusel, mistõttu tehti neid vähem või kohandati läbiviimise viisi. Osadel vanematel oli raskusi muutunud olukorras kodutööde tegemisega. Kõige paremini õnnestusid grupitööd ja arutelud. [E-õppe sujumisel sai määravaks see, et alustatud oli kontaktõppes ning seeläbi saavutatud grupi hea koos toimimine ja usaldus](#), mille baasilt e-kanalite vahendusel jätkata. Kontaktõppes oli läbitud koolituse alusteemad, nagu mängimine ja tunnustamine.

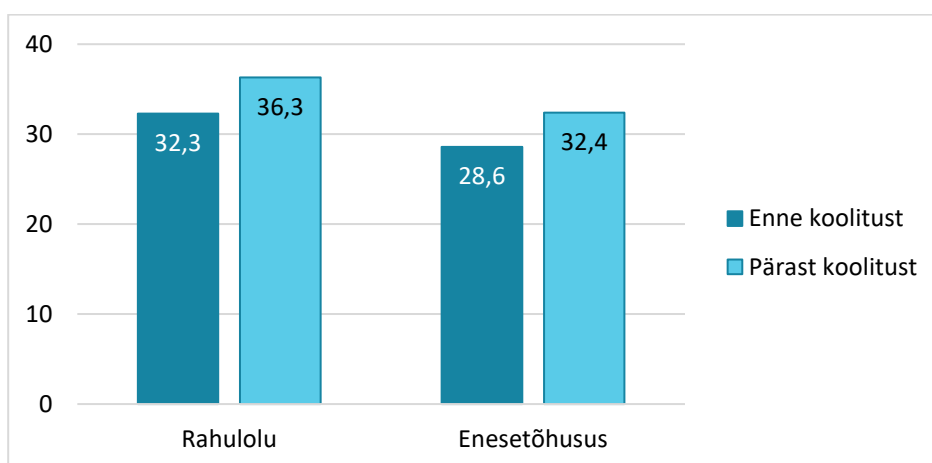
Kevadiste gruppide järgselt küsiti grupijuhtidelt ning KOV-ide ja LVTK-de esindajatelt nende valmisoleku kohta ka edaspidi e-õpet teostada. Kevadist e-õppe kogemust peeti kokkuvõttes igati heaks. Hinnangute keskmine 7-pallisel skaalal oli vahemikus 6,1–6,2. Kõik ankeedile vastanud [grupijuhid ning korraldavate organisatsioonide esindajad olid ka edaspidi kindlasti või pigem valmis e-õppeks, kui seoses viiruse levikuga peaks piiranguid esinema](#). Seda valmisolekut läkski sügisel juba uuesti tarvis. Tavaolukorras (kus kontaktkohtumisteks takistusi ei ole) olid e-õppeks valmis ligi pooled grupijuhid ja kolmandik KOV-ide ja LVTK-de esindajatest. Leiti, et vanemlusprogrammi „Imelised aastad“ sisu ja formaati arvestades seda eelistada siiski ei tuleks ning e-õppe kasutamine peab olema hästi põhjendatud.

2.2. Vanemlik kompetentsus

Skooride keskmised

Tajutud vanemliku kompetentsuse ehk PSOC küsimustiku 16 väidet jaotuvad kahe valdkonna vahel – rahulolu ja enesetõhusus. Rahulolu skoori alla koondub 9 väidet ning tulemus väljendab lapsevanema mure, frustratsiooni ja motivatsiooni taset. Skoor saab olla vahemikus 9–54. Enesetõhususe skoori alla kuulub 7 väidet ning tulemus väljendab lapsevanema suutlikkuse ja probleemide lahendamise oskuste taset. Skoor saab olla vahemikus 7–42. Kõigi väidete põhjal arvatatud vanemliku kompetentsuse koondskoor on vahemikus 16–96. Skoorid on summa väidete vastustest nõustumise skaalal 1–6. Mida kõrgem on skoor, seda suurem on lapsevanema rahulolu ja enesetõhusus.

Rahulolu skoor oli koolituse eelse seisuga võrreldes järelküsitluse ajaks kasvanud 4,0 punkti ja enesetõhususe skoor 3,8 punkti (vt joonis 4). Kompetentsuse koondskoor oli enne koolitust 60,9 ja pärast 68,7 (kasv 7,8 punkti). Kõik muutused on statistiliselt olulised ehk [suurenes lapsevanemate rahulolu, motivatsioon ja suutlikkus vanema rolli täitmisel](#).

Joonis 4. Kompetentsuse alaskoorid enne ja pärast koolitust (keskmine)

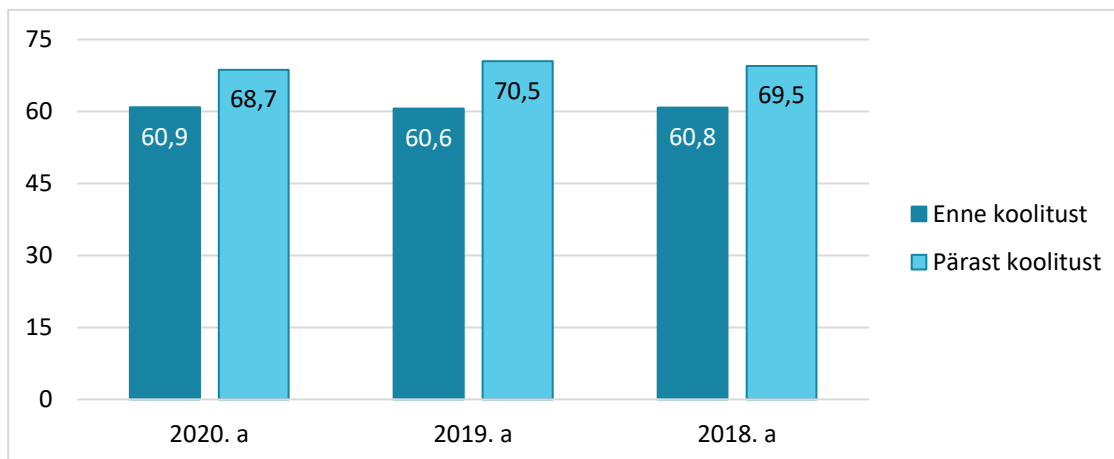
Kompetentsuse skoori muutus erineb vastavalt sellele, kas grupid jäid kevadise eriolukorraga seoses vahepeal u pooleaastasele pausile või jätkasid kohe e-õppega (ja 3 gruppi ka vahetult peale eriolukorda kontaktõppes). Pikale pausile jäänud 8 grupi lapsevanemate kompetentsuse skoori muutus oli väiksem kui teistes gruppides (kuid statistiliselt oluline). Siinjuures tuleb arvestada, et antud grupi suurus on väike (n=62).

Ülejäänud koolitusgruppide seas (kes ei olnud vahepeal pikal pausil) erineb tulemus vastavalt sellele, kas toimus e-õpet. Nendes gruppides, kus kogu koolitus toimus kontaktõppe vormis, oli kompetentsuse skoori muutus suurem (vt tabel 5).

Tabel 5. Kompetentsuse koondskoor enne ja pärast koolitust gruppide toimumise aja ja e-sessioonide hulga lõikes (keskmine)

Gruppide toimumine ja e-õppe hulk	Enne koolitust	Pärast koolitust	Muutus
Koolituse toimumine. Kõik lapsevanemad.			
Kevade grupid, läksid eriolukorras pausile ja jätkasid sügisel	62,7	69,6	6,9
Kevade grupid, ei olnud pausil	60,3	68,4	8,1
Sügise grupid, ei olnud pausil	61,1	68,8	7,7
E-sessioonide hulk. Lapsevanemad, kelle grupp ei olnud vahepeal pausil.			
Vaid kontaktõpe (0 e-sessiooni)	59,9	68,8	8,9
1–4 e-sessiooni	62,3	69,9	7,6
5–8 e-sessiooni	61,1	68,7	7,6
9–14 e-sessiooni	60,3	67,9	7,6

Võrreldes kahe varasema aastaga on vanemliku kompetentsuse skoori seis enne koolitust väga sarnane, aga koolituse lõpuks toimunud muutus oli 2020. aastal väiksem. 2018. aastal kasvas skoor 8,7 punkti, 2019. aastal 9,9 punkti ning 2020. aastal 7,8 punkti (vt joonis 5).

Joonis 5. Kompetentsuse koondskoor enne ja pärast koolitust aastate lõikes (keskmine)

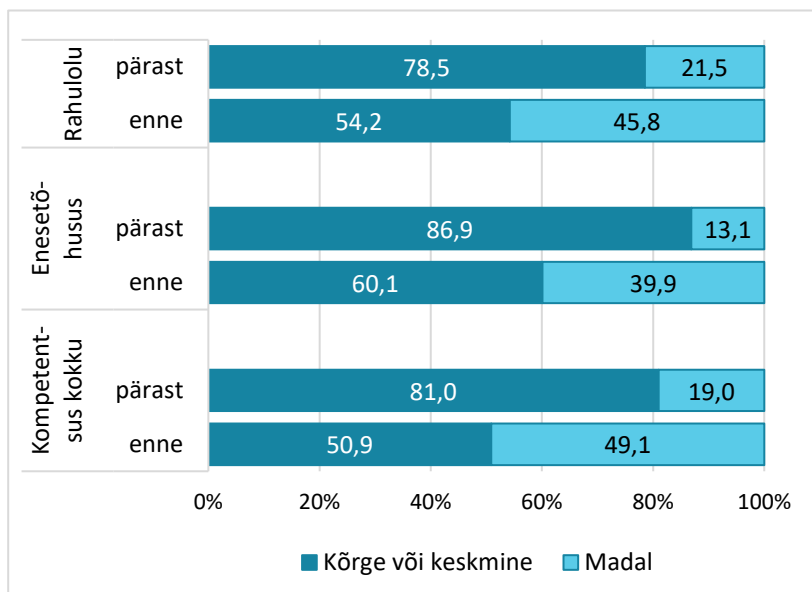
Tulemus erineb lapsevanemate soo lõikes. Naiste kompetentsuse skoor oli enne koolitust veidi madalam kui meestel ja toimunud muutus oli suurem. Skoori kasv soo lõikes oli naiste seas 8,6 punkti (enne 60,2 ja pärast 68,8) ja meeste puhul 5,6 punkti (enne 62,8 ja pärast 68,4). See erinevus tulenes rahulolu alaskoorist. Naiste rahulolu lapsevanema rollis oli koolituse eelselt oluliselt madalam kui meestel ning toimunud muutus oli nende seas suurem. Naiste rahulolu skoor kasvas 4,7 punkti (enne 31,6 ja pärast 36,3) ja meeste puhul 2,2 punkti (enne 34,1 ja pärast 36,3). Enesetõhususe näitaja

oli koolituse eelselt sarnasel tasemel ning ka toimunud muutus oli sarnasem – naiste puhul kasvas näitaja 4,0 punkti (enne 28,5 ja pärast 32,5) ja meeste puhul 3,4 punkti (enne 28,7 ja pärast 32,1).

Skooride jaotus kaheks grupiks

Tulemuse paremaks tõlgendamiseks saab PSOC küsimustiku skoores jagada kaheks grupiks. Selleks on aluseks võetud rahvastiku keskmised näitajad (TAI poolt 2016. a teostatud üle-eestilise lapsevanemate uuringu põhjal⁴). Eristatud on alumised 20% rahvastikust (madalam skoori tase) ning ülejäänud 80% rahvastikust (kõrgem ja keskmine skoori tase). Kompetentsuse koondskoori puhul on skoori madalam tase vahemikus 16–60 ning keskmine või kõrgem tase vahemikus 61–96.

Kui enne koolitust kuulusid madalama kompetentsuse tasemega gruppi pooled lapsevanematest, siis peale koolitust viiendik ehk 30 protsendipunkti vähem. Muutus on statistiliselt oluline nii kompetentsuse koondskoori kui ka rahulolu ja enesetõhususe alaskooride puhul (vt joonis 6).

Joonis 6. Kompetentsuse skooride jaotus gruppideks enne ja pärast koolitust (%)

2.3. Laste käitumise tugevused ja raskused

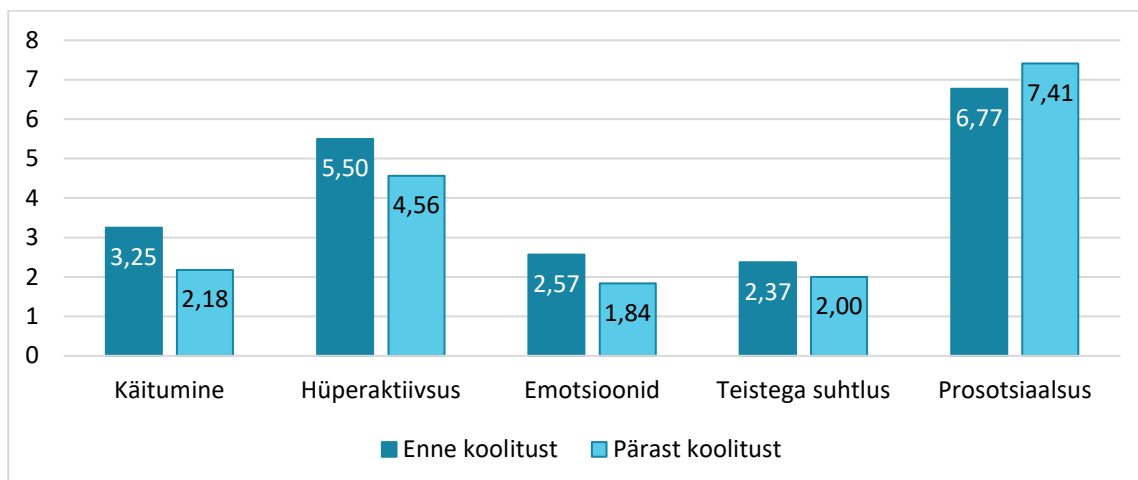
Skooride keskmised

Lapse tugevuste ja raskuste küsimustiku 25 küsimust jaotuvad viie alavaldkonna vahel: 1) käitumise raskused, 2) hüperaktiivsus ehk tähelepanu-keskendumise raskused, 3) emotsionaalsed raskused, 4) teiste lastega suhtlemise raskused, 5) prosotsiaalsus. Iga skoori alla koondub 5 väidet ning tulemus saab olla vahemikus 0–10. Raskuste koondskoor, mis on summa nelja esimese skoori tulemustest, on vahemikus 0–40. Mida kõrgemad on raskustega seotud skooride tulemused, seda rohkem esineb lapse käitumise ja emotsioonidega probleeme, mida kõrgem on prosotsiaalsuse skoor, seda abivalmim ja koostööaltim laps on. Sekkumise tulemusel soovitakse näha raskustega seotud skooride kahanemist ning prosotsiaalsuse skoori kasvamist.

Joonisel 7 on näidatud skooride seisud enne ja pärast koolitust. Kõigi viie alavaldkonna puhul toimunud muutused on statistiliselt olulised ehk **koolituse lõpuks vähenesid**

⁴ Analüüsi raport: <https://tai.ee/et/valjaanded/lapse-kaitumise-ja-vanemliku-kompetentsuse-kusimustike-psuhhomeetrilised-omadused-ning>

laste käitumise erinevate aspektidega seotud raskused ja suurenes prosotsiaalsus ehk abivalmidus ja hoolimine. Käitumisega seotud raskused vähenesid 1,07 punkti võrra, tähelepanu-keskendumise puhul oli muutus 0,94 punkti, emotsioonide osas 0,73 punkti ning teistega suhtlemise raskuste osas 0,37 punkti. Prosotsiaalsuse skoor kasvas 0,64 punkti.

Joonis 7. Tugevuste ja raskuste skoorid enne ja pärast koolitust (keskmine)

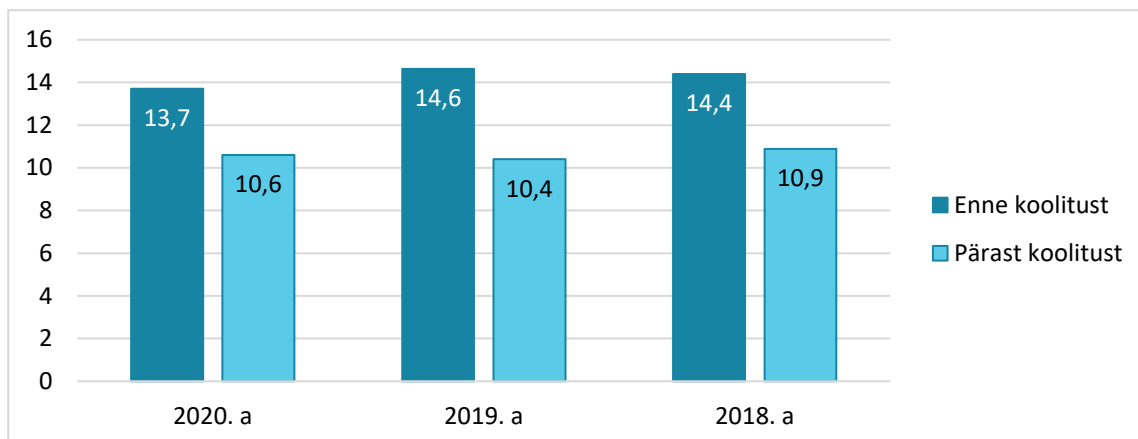
Raskuste koondskoor, mis võtab kokku nelja esimese skoori tulemused, oli koolituse eelselt 13,7 ja järgselt 10,6. Sarnaselt eelmises peatükis näidatud kompetentsuse skoorile erines muutus vastavalt sellele, kas grupid jäid kevadise eriolukorraga seoses u pooleaastasele pausile või jätkasid kevadel e-õppega (ja 3 gruppi ka vahetult peale eriolukorda kontaktõppes). Pikale pausile jäänud gruppide raskuste skoori muutus oli väiksem kui teistes gruppides (kuid siiski statistiliselt oluline). Samas tuleb ka arvestada, et nende vastajate hulgas oli eelküsitlese näitaja madalam kui teistes gruppides ehk lastel oli koolituse eelselt vähem raskusi. Antud grupi suurus on väike (n=59).

Ülejäänud gruppide seas (kes ei olnud vahepeal pikal pausil) erines tulemus vastavalt sellele, kas toimus e-õpet. Nendes gruppides, kus kogu koolitus toimus kontaktõppe vormis, oli raskuste skoori muutus kõige suurem (vt tabel 6).

Tabel 6. Laste raskuste skoor enne ja pärast koolitust gruppide toimumise aja ja e-sessioonide hulga lõikes (keskmine)

Gruppide toimumine ja e-õppe hulk	Enne koolitust	Pärast koolitust	Muutus
Koolituse toimumine. Kõik lapsevanemad.			
Kevade grupid, läksid eriolukorras pausile ja jätkasid sügisel	11,9	10,1	-1,8
Kevade grupid, ei olnud pausil	14,3	11,1	-3,2
Sügise grupid, ei olnud pausil	13,6	10,4	-3,2
E-sessioonide hulk. Lapsevanemad, kelle grupp ei olnud vahepeal pausil.			
Vaid kontaktõpe (0 e-sessiooni)	13,5	9,9	-3,6
1-4 e-sessiooni	12,5	9,9	-2,6
5-8 e-sessiooni	13,6	10,4	-3,2
9-14 e-sessiooni	15,1	12,2	-2,9

Võrreldes varasema kahe aastaga oli laste raskuste skoori seis enne koolitust mõnevõrra madalam. Toimunud muutus oli väiksem eelkõige võrdluses 2019. aastaga. 2018. aastal kahanes skoor 3,5 punkti, 2019. aastal 4,2 punkti ning 2020. aastal 3,1 punkti (vt joonis 8).

Joonis 8. Raskuste skoor enne ja pärast koolitust aastate lõikes (keskmine)

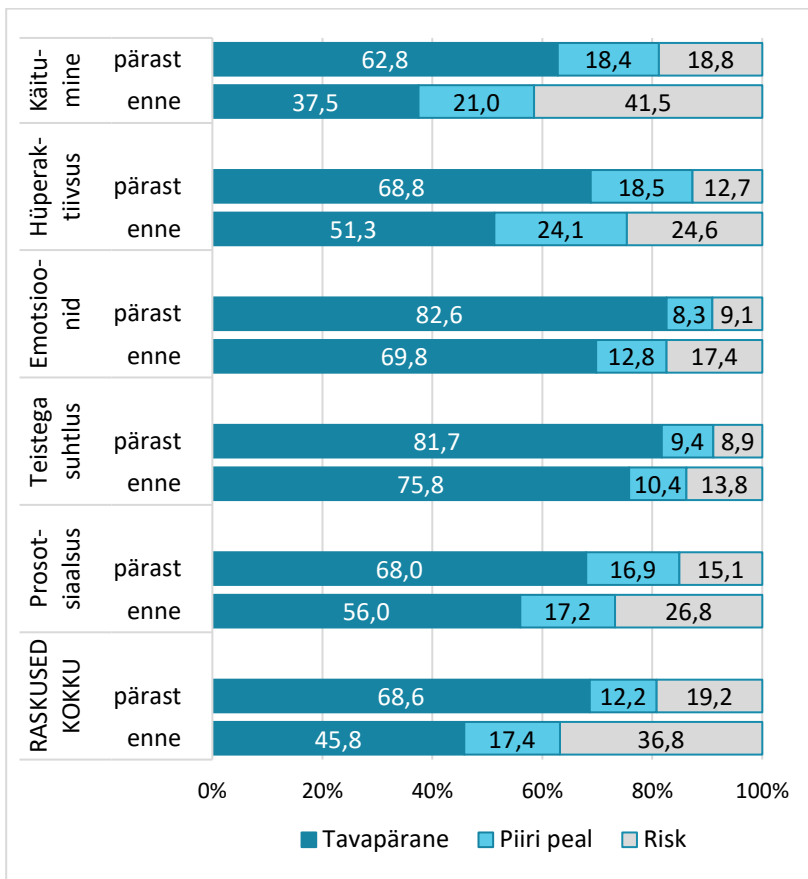
Poistel oli enne koolitust rohkem raskusi kui tüdrukutel. Poiste raskuste koondskoor oli enne koolituse algust 14,1 ja koolituse järgselt 11,0. Tüdrukute puhul oli see vastavalt 13,1 ja 10,0. Toimunud muutus oli ühesugune (3,1 punkti). Kõrgem koolituse eelne seis poiste seas tulenes käitumise (jonn, sõnakuulmatus jm) ning teiste lastega suhtlemisega seotud näitajatest. Lisaks oli poiste prosotsiaalsuse skoor enne koolitust madalam kui tüdrukutel. Ka prosotsiaalsuse tase muutus soo lõikes sarnasel viisil (kasv vastavalt 0,7 ja 0,6 punkti). Poiste skoor oli enne koolitust 6,6 ja koolituse järgselt 7,3. Tüdrukute puhul oli prosotsiaalsuse skoor 7,0 ja 7,6 punkti.

Skooride jaotus kolmeks grupiks

Skooride paremaks tõlgendamiseks on SDQ küsimustiku tulemused jagatud kolmeks grupiks. Selleks on aluseks võetud rahvastiku keskmised näitajad (TAI poolt 2016. a teostatud üle-eestilise lapsevanemate uuringu põhjal). Lapse tugevuste ja raskustega seotud küsimustiku skooride äralõikepunktid määratakse teooria alusel, mille järgi ülemised 10% rahvastikust (antud juhul 2–8-aastastest lastest) kuuluvad kõrgema riskiga gruppi, järgmised 10% piiripealsesse gruppi ning alumised 80% tavapärase ehk eakohase käitumisega gruppi. See rahvusvaheliselt kasutatav põhimõte tuleneb uuringutest, mis mõõdavad tähelepanu-keskendumise ja käitumisega seotud häirete levimust laste ja noorte seas või uurivad häire diagnoosiga ja ilma diagnoosita inimeste rühma ning küsimustike võimet kahte gruppi eristada. SDQ küsimustiku väljatöötaja (R. Goodmani) kohaselt on antud loogika kasutatav ka SDQ puhul. Raskuste koondskoori tavapärase tase on vahemikus 0–12, piiripealne seis vahemikus 13–15 ning kõrgema riski tase vahemikus 16–40.

Kui tulemused grupeerida, on näha, et koolituse eelselt esines lastel kõige rohkem probleeme käitumisega (jonn, viha jmt) ning 42% kuulus suurema riskiga gruppi. Järgnesid tähelepanu-keskendumisega seotud raskused, mille puhul suurema riskiga gruppi kuulus neljandik. Teiste raskuste puhul jäid suurema riskiga gruppi alla viiendiku lastest ning prosotsiaalsuse osas veidi üle neljandiku (vt joonis 9). Koolituse lõpuks olid kõigi valdkondade puhul toimunud statistiliselt olulised muutused ehk suurenes laste osakaal, kes kuulusid tavapärase eakohase käitumisega gruppi.

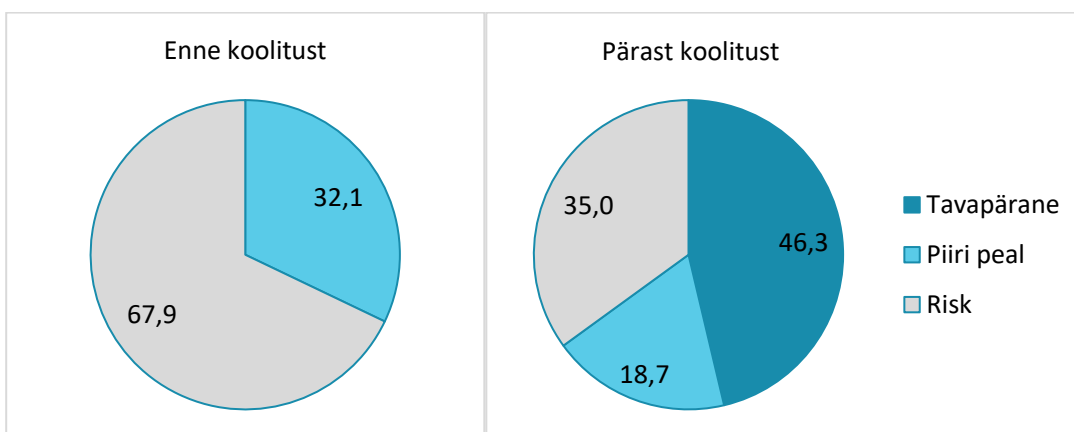
Raskuste koondskoori järgi kuulus 37% vanemate poolt hinnatud lastest enne koolitust suuremate probleemidega gruppi. Peale koolitust oli see osakaal kaks korda väiksem ehk 19%. Enne koolitust kuulusid tavapärase käitumisega gruppi ligi pooled lapsed (46%) ning peale koolitust kaks kolmandikku (69%).

Joonis 9. Tugevuste ja raskuste skooride jaotus gruppideks enne ja pärast koolitust (%)

Nende laste raskuste skoor, kes kuulusid enne koolitust piiripealsesse või suurema riskiga gruppi, oli enne koolitust 17,9 ning peale koolitust 13,4 (kahanemine 4,5 punkti). Nende laste raskuste skoor, kes kuulusid enne koolitust tavapärase käitumisega gruppi, oli enne koolitust 8,7 ning pärast 7,2 (kahanemine 1,5 punkti). Mõlemad muutused on statistiliselt olulised.

Joonisel 10 on näha, et ligi pooled lastest, kes enne koolitust kuulusid suuremate raskustega gruppi (piiri peal või riskis), olid pärast koolitust tavapärase käitumisega grupis.

Joonis 10. Raskuste skoori jaotus enne ja pärast koolitust laste puhul, kes olid enne koolitust piiri peal või riskis (%)

Kontakt

Tervise Arengu Instituut

info ja andmepäringud tai@tai.ee
tai.ee

Tervisestatistika Eestis

Tervisestatistika ja terviseuuringute andmebaas statistika.tai.ee
Statistikaameti andmebaas stat.ee

Rahvusvahelised tervisestatistika andmebaasid

Euroopa Liidu statistika Eurostat andmebaasis ec.europa.eu/eurostat

Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO) andmebaas who.int/data

Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD) andmebaas stats.oecd.org